

המשתנים הכלולים בחיי עבודה

המורכבות של היכולת לעבוד מתבטאת בכך שנכללים בה **משתני ביצוע, חברה ואישיות**. **מבחינה חברתית** חשובה העבודה להקניית מעמד אזרחי, לתחושת ערך עצמי ולביטחון כלכלי. בישראל, כמדינה קולטת עלייה, לערך ה'עבודה' מעמד מיוחד. לבעלי ליקויים התפתחותיים, כמו לכל אדם, חשובה העבודה כנותנת אפשרות לביטוי של יכולות וכישורים אישיים וכמציינת שוויון אזרחי – ובכך תורמת להשתלבות בחברה הרחבה, בתרבותה ובמנהגיה.

משתנה אחר שיש לו השלכה ישירה על הכשרתם ועל עבודתם של בעלי ליקויים התפתחותיים הוא השינויים החלים בשוק העבודה. בעשור האחרון חל מעבר מתעסוקה במפעלים ומעבודת 'פס ייצור' תעשייתית **לעבודות במתן שירותים**. העבודה במתן שירותים – חנויות, ניקיון ותחזוקה, שליחויות, עזרה בבתי אבות, מסעדות וכו' – מעלה דרישות השונות מדרישות העבודה בתעשייה. העבודה במתן שירותים מתנהלת בצוותים ומחייבת תקשורת בין עמיתים ולעתים קרובות כוללת תקשורת עם צרכנים, על כן העובד צריך להיות מסוגל לתקשר עם אחרים. זאת ועוד, העבודה מגוונת ומורכבת. משמעות הדבר כי על העובד להיות מסוגל להעריך מתי סיים מטלה אחת ולעבור ביזמתו למטלה אחרת. תכונות אלו – **תקשורת פתוחה, שיפוט עצמי, הערכת העבודה ויזמה אישית – לעתים קרובות מאפיינות את קשייו ואת חסכיו של הלומד בעל הליקויים ההתפתחותיים, לכן צריך לפתחן במסגרת החינוך לעבודה (רייטר, 1999).**

מראיונות עם בוגרי בתי ספר מיוחדים עולה כי עבודה היא גורם חשוב ביותר בחייהם. על כן גם בזמנים שבהם מספר שעות הפנאי עולה, ומגוון האפשרויות לבילויי שעות פנאי מתרחב, צריך לעשות כל מאמץ למצוא עבודות מתאימות לבוגרים בעלי ליקויים (פלניצקי, 1992). עלינו לזכור – פנאי הופך להיות חסר משמעות כאשר כל הזמן הוא 'זמן חופשי'.

משתני אישיות החשובים להצלחת חיי עבודה, עלו בראיונות שנערכו עם מבוגרים בעלי ליקויי למידה, שהגיעו להישגים גבוהים בתחומי עבודתם (Gerber, P.J., Ginsberg, R., & Reiff, H.E. 1992). לפי דיווחיהם התכונות שבעטיין הגיעו להישגים היו:

1. תחושת הפיקוח והשליטה שיש להם על חייהם.
2. היכולת שלהם להציב לעצמם מטרות לטווח קצר ולטווח ארוך.
3. היכולת שלהם לקבל את עזרתם של אחרים על בסיס של הדדיות ובלי לאבד את כבודם העצמי.
4. מודעות עצמית, התמודדות תוך הכרה בחולשות ובליקויים, ותוך 'ויתור' על הצורך להסוות את הקשיים המיוחדים שלהם או להתעלם מהם.

מרבית המרואיינים ציינו כי לדעתם הגיעו להישגים לא רק בגלל הכישורים המקצועיים שלהם אלא כתוצאה מהשילוב של יכולת מקצועית ומבנה האישיות. למעשה, מבנה האישיות אפשר להם לנצל באופן מרבי את כישוריהם המקצועיים.

במחקר אחר שערכו לאחרונה Panagos & DuBois (1999) נמצא קשר מובהק בין שטחי ההתעניינות בתחומי העבודה השונים ובין תפיסת היכולת האישית. זאת ועוד, נמצא כי יש מתאם חיובי ומובהק בין ציפייה להצלחה ובין שטחי התעניינות, תחושת היכולת להגיע להישגים, ציפייה לביטחון ולהערכה. המחברים מסכמים ואומרים כי ליבון העניין של התלמידים בעבודה, אבחון תחומי העבודה ויכולות העבודה וחקירת העצמי העולה מעבודות שונות, תורמים באופן ניכר ביותר לתפיסת היכולת של הפרט. מבין האסטרטגיות המוצעות אפשר לציין: מעקב אישי אחר תפקוד ונטיות, פתרון בעיות במקומות עבודה, מודעות לתהליכי קבלת החלטות, היזון חוזר חיובי הן מהסביבה והן מהפרט עצמו 'לעצמו', הצבת יעדים אישיים.

אפשר להיעזר בערכת מב"ת – המבדק בתמונות לידע בעבודה ולהתעניינות בה (רייטר, 1997), לצורך פיתוח המודעות העצמית של תלמידים בחינוך המיוחד לתחומי העניין שלהם, למידע הקיים בנוגע לעבודות שונות, לנטיותיהם, לתפיסת היכולת שלהם ולציפיות שלהם מחיי עבודה.

אפשר לסכם ולומר כי המשתנים הכלולים בחיי עבודה קשורים להיבטים אובייקטיביים וסובייקטיביים וכוללים משתנים אישיים ואישיותיים, משתנים ארגוניים, סביבתיים, חברתיים ותחיקתיים.